

**“ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO‘NALISHLARI” nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-3, 2026**

Methods of developing critical and creative thinking in mother tongue and literature classes

Normamatova Mohiniso Erkinovna

mnormamatova9@gmail.com

BuxDPI (Bukhara State Pedagogical Institute), 2nd-stage student

Abstract

This article provides a systematic analysis of the current issues regarding the formation of students' critical and creative (imaginative) thinking skills in mother tongue and literature classes of general secondary schools. It scientifically substantiates the practical importance of modern interactive methods, graphic organizers, and cognitive approaches that move away from the model of merely memorizing information (reproductive education) in the educational process and instead awaken students' analytical, productive, and productively creative thinking.

Keywords

critical thinking, creativity, linguistic competence, Bloom's taxonom, FSMU method, Insert, text analysis, creative heuristics.

Ona tili va adabiyot darslarida tanqidiy va kreativ fikrlashni rivojlantirish usullari

Normamatova Mohiniso Erkinovna

BuxDPI 2-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada umumta'lim maktablarining ona tili va adabiyot darslarida o'quvchilarning tanqidiy hamda kreativ (ijodiy) fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishning dolzarb masalalari tizimli tahlil qilingan. Ta'lim jarayonida shunchaki axborotni yodlash (reproduktiv ta'lim) modelidan voz kechib, o'quvchilarning tahliliy, produktiv va produktiv-ijodiy tafakkurini uyg'otuvchi

**“ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO‘NALISHLARI” nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-3, 2026**

zamonaviy interfaol metodlar, grafik organayzerlar hamda kognitiv yondashuvlarning amaliy ahamiyati ilmiy asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: tanqidiy fikrlash, kreativlik, lisoniy kompetensiya, Blum taksonomiyasi, FSMU metodi, Insert, matn tahlili, kreativ evristika

Kirish.

XXI asrda global axborot oqimining jadallashuvi ta’lim tizimi oldiga mutlaqo yangi pedagogik talablarni qo‘ymoqda. Zamonaviy dunyoda o‘quvchiga tayyor fundamental bilimlarni shunchaki yuklash (bank tizimidagi ta’lim modeli) o‘z dolzarbligini yo‘qotdi. Bugungi kun pedagogikasining bosh maqsadi — o‘quvchilarda axborotni mustaqil izlab topish, uning konseptual mohiyatini tahlil qilish, to‘g‘ri-noto‘g‘riligini tahlil qilish hamda muammoli vaziyatlarda noodatij ijodiy yechimlar taklif qila olish ko‘nikmalarini shakllantirishdir.

O‘zbekiston Respublikasining yangilangan Milliy o‘quv dasturi hamda PISA, PIRLS kabi xalqaro baholash dasturlari talablari bevosita o‘quvchilarning mantiqiy, tanqidiy va kreativ tafakkurini baholashga yo‘naltirilgan . Bu jarayonda ona tili va adabiyot fanlari shunchaki grammatik qoidalar yig‘indisi yoki tayyor badiiy syujetlar majmuasi emas, balki shaxs kognitiv (bilish) qobiliyatlarini, lisoniy va nutqiy kompetensiyalarini rivojlantiruvchi asosiy drayver hisoblanadi. Shunga qaramay, amaliyotda hamon quruq qoidabozlik va asar matnini mexanik qayta gapirib berish tendensiyasi kuzatilmoqda. Ushbu muammoni bartaraf etish dars jarayonida tanqidiy va kreativ fikrlashni rivojlantirishning metodik mexanizmlarini tizimlashtirishni taqozo etadi

ASOSIY QISM.

Tanqidiy fikrlash (Critical Thinking) — bu qabul qilinayotgan har qanday axborotga subyektiv emotsiya bilan emas, balki obyektiv mantiq, dalillar va tahlil elagi

**"ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO'NALISHLARI" nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-3, 2026**

orqali yondashish qobiliyatidir . Ona tili darslarida ushbu ko'nikma matn ustida ishlash, gap va so'zlar orasidagi yashirin (latent) ma'nolarni anglash jarayonida shakllantiriladi.

Pedagog olim L. Anderson va D. Krathwohl tomonidan rivojlantirilgan Blum taksonomiyasining yuqori bosqichlari (Tahlil, Baholash, Yaratish) tanqidiy fikrlashning asosi hisoblanadi . Ona tili darslarida ushbu metodik tizimni quyidagi interfaol texnologiyalar orqali realizatsiya qilish mumkin :

" Matn bilan ishlash" metodi: Matnli topshiriqlar ustida ishlashda o'quvchilarga publitsistik yoki ilmiy-ommabop matn taqdim etiladi. O'quvchi matndagi obyektiv, o'zgartirib bo'lmaydigan faktlarni (masalan: "O'zbek tili 1989-yil 21-oktabrda davlat tili maqomini olgan") subyektiv, shaxsiy qarash ifodalangan munosabatlardan (masalan: "O'zbek tili dunyodagi eng mukammal va qiyinchiliksiz tildir") ajratishi kerak. Bu metod o'quvchida feyk (yolg'on) axborotga qarshi immunitet va axborotni filtrlash ko'nikmasini o'stiradi .

"INSERT" metodi: Matnni o'qish jarayonida o'quvchi matn chetiga quyidagi kognitiv belgilarni qo'yib boradi:

V (vsed) — men buni bilardim (tanish axborot);

+ (plus) — men uchun mutlaqo yangi ma'lumot;

- (minus) — men bilgan ma'lumotga zid yoki xato;

? (vopros) — men uchun tushunarsiz, qo'shimcha tadqiqot talab qiladi.

Ushbu metod o'quvchini passiv tinglovchidan faol tadqiqotchiga aylantiradi, matnning har bir qatlamiga diqqat bilan qarashga majbur qiladi .

FSMU (Fikr, Sabab, Misol, Umumlashtirish) texnologiyasi: O'quvchi ona tili darslarida o'zining argumentirlangan nutqini (oratorlik mahoratini) qurishda ushbu 4 bosqichli formuladan foydalanadi:

Fikr: Muammo bo'yicha o'z tezisini aniq ifodalaydi.

**"ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO'NALISHLARI" nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-3, 2026**

Sabab: Nima uchun bunday o'ylashini ilmiy yoki mantiqiy asoslaydi.

Misol: Fikrining to'g'riligini hayotiy, lisoniy yoki statistik dalillar bilan isbotlaydi.

Umumlashtirish: Muammoning yechimi sifatida yakuniy konseptual xulosa chiqaradi.

Kreativlik (Creative Thinking) — an'anaviy qoliplardan chiqib, mutlaqo yangi, originallikka ega bo'lgan g'oyalar, asarlar va muammolar yechimini yarata olish qobiliyatidir. Adabiyot darslari o'quvchining ichki emotsional dunyosini uyg'otish va tasavvur assotsiatsiyalarini kengaytirish orqali kreativlikni yuzaga chiqaruvchi eng qulay didaktik muhitdir.

"Teskari hikoya" metodi: O'quvchilarga muayyan badiiy asarning faqatgina yakuniy fojiasi yoki yakuniy natijasi beriladi (masalan: "Qahramon chuqur afsusda qoldi va hamma narsasidan ayrildi"). O'quvchi esa ushbu yakunga olib kelgan psixologik sabablar zanjirini va voqealar rivojini o'z tasavvuri yordamida kreativ tarzda tiklashi, syujetga yangi obrazlar olib kirishi lozim.

Adabiy qahramonga "Kreativ evristik xat" yozish: O'quvchi asar qahramoniga bugungi XXI asr o'quvchisi prizmasidan turib xat yozadi. Unda qahramonning xatti-harakatlariga va uning davridagi ijtimoiy muhitga tanqidiy baho beriladi hamda muammodan chiqishning zamonaviy yechimlari taklif qilinadi. Bu jarayonda ham tanqidiy, ham ijodiy yondashuv sintezlashadi.

XULOSA .

Ona tili va adabiyot darslarida tanqidiy va kreativ fikrlashni tizimli rivojlantirish — shunchaki metodik talab emas, balki jamiyat uchun mustaqil, erkin va kreativ fikrlaydigan kadrlar tayyorlashning fundamental shartidir. Ushbu metodlar asosida dars tashkil qilinganda, o'quvchi hayotiy muammolar qarshisida esankirab qolmaydi, har qanday vaziyatga tahliliy va ijodiy yondashishni o'rganadi.

**“ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO‘NALISHLARI” nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-3, 2026**

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR :

REFERENCES:

1. Allayeva, H. R. (2026). Ona tili darslarida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish metodikasi. Monografiya. Berlin – 101 b.
2. Jurayeva, N. R., & Raximova, M. Ch. (2025). Ona tili darslarida mustaqil va kreativ fikrlashni o‘stirish muammolarai. Pedagogik mahorat, (3), 45-52.
3. Yo‘ldoshev, J. G‘., & Hasanov, S. (2019). Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va ularni ta’lim jarayoniga tatbiq etish. Toshkent: O‘qituvchi. – 210 b.
4. Nazarova, S. A. (2023). Boshlang‘ich va o‘rta maktablarda matn ustida ishlash jarayonida kreativ tafakkurni shakllantirish usullari. Til va adabiyot ta’limi jurnali, 18-23
5. Karimova, K., & Axmedova, N. (2025). Ona tili va o‘qish savodxonligi darslarida PISA va PIRLS xalqaro baholash dasturlari talablariga mos topshiriqlarni ishlab chiqish. Metodik qo‘llanma. Toshkent: Respublika ta’lim markazi. – 96 b.
6. Sayfullayeva, R. R. (2021). Hozirgi o‘zbek adabiy tili: tizim va metodologiya. Toshkent: Navro‘z. – 320 b.
7. Mirzayeva, M. M. (2024). Adabiyot darslarida muammoli ta’lim texnologiyalaridan foydalanish va qahramonlar xarakterini tanqidiy tahlil qilish ko‘nikmalari. O‘zbekistonda ilmiy-amaliy tadqiqotlar konferensiya materiallari, 12-15-betlar.